

הזכות לשוויון

הזכות לשוויון היא עקרון-על העומד בבסיס תפיסת זכויות האדם: "כל בני האדם נולדו בני חורין ושווים בערכם ובזכויותיהם".¹ משמעות עקרון השוויון היא רבת-פנים: לכל אדם יש זכות לשוויון בפני החוק ולהגנה שווה של החוק; לכל אדם יש זכות שווה ליהנות ממשאבי הכלל, וזכות לא להיחשף לאפליה פסולה. הזכות לשוויון מטילה על המדינה חובה לנהוג באורח שוויוני בכל בני האדם, ללא הבדל דת, לאום, מוצא, מגדר, מעמד אישי, גיל, נטייה מינית, זהות מגדרית או מוגבלות. מדינה המבקשת לנהוג באופן שוויוני אמורה להקצות את משאביה בהוגנות, ואף לפעול במרץ לסגירת פערים חברתיים בקרבה.

בישראל נקבע בפסקי דין רבים כי הזכות לשוויון היא זכות חוקתית, הנגזרת מהזכות לכבוד שבחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, וכי הפגיעה בה תתאפשר רק במגבלות הקבועות בחוק היסוד. אולם אין בישראל עיגון חוקתי מפורש לזכות לשוויון. לא מעט הוראות חוק מבקשות להבטיח את הזכות לשוויון של כלל אזרחי המדינה, אולם אופייה החמקמק של האפליה וקשיי הוכחה בבתי המשפט הופכים אותה לאחד הנושאים הקשים למניעה ולאכיפה. יתרה מזאת, המכשול העיקרי למניעת אפליה בישראל הוא היעדר הפנמה אמיתית של ערך השוויון בחברה הישראלית – ובכלל זה בקרב רשויות המדינה. הדבר בא לידי ביטוי בחקיקה, במדיניות ובהקצאת משאבים המעניקות עדיפות לאזרחים יהודים והמדירות ומקפחות את האזרחים הערבים; באפליה של קבוצות שונות בעבודה ובדיר; בתהליכי הפרדה והסתגרות של קבוצות בתוך עצמן והדרת השונים מהן; באירועים גזעניים; במסרים והתבטאויות גזעניים של אישי ציבור; ביחס כלפי מהגרי עבודה, מבקשי מקלט ופליטים; בפערים בשירותי הבריאות ובמצב הבריאות בין קבוצות שונות באוכלוסייה; ובפערים החברתיים-כלכליים המעמיקים והולכים. על חלק מהתופעות הללו נעמוד להלן.

אפליה בדיור

"אני לא חושב שבמודע אבל המזרחיות שלנו [...] אנחנו מכל הזוגות האלו היינו היחידים שהיו מזרחיים".

"זה שאני אם חד הורית זה לא אומר שצריך לעשות איפה ואיפה".

"אני חושב שהדבר היחיד שמנע ממני להתקבל [...] היה הגיל שלי".

"הם אמרו לי ש[...] עד גיל 40 או שיהיו ילדים קטנים. אמרתי תודה רבה. אין ילדים קטנים ואני מעל גיל 40 אז אפילו לא ניסיתי".²

זכותו של אדם לבחור את מקום מגוריו ולא להיחשף לאפליה בשל השתייכותו הקבוצתית היא זכות אדם בסיסית. חובתה של המדינה שלא להפלות ישירות או בעקיפין ברורה מאליה, אך על המדינה לוודא כי גם גורמים פרטיים לא ינקטו אפליה. נסקור להלן כמה התפתחויות מהשנה האחרונה.

¹ סעיף 1 להכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם. נוסח ההכרזה באתר האו"ם:

<http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml>

² מתוך ראיונות עם אנשים שלא התקבלו ליישובים קהילתיים. מתוך: עדי ניר-בנימיני וטל גנור, **מתחת לרדאר: מנגנוני הדרה סמויים בהליכי מיון למגורים בישראל**, מעשי משפט, כרך ה', 2013, עמ' 143-163.

במאות יישובים קהילתיים, שהוקמו על קרקעות המדינה, עדיין מתיר "חוק ועדות הקבלה"³ לתושבים הוותיקים "לסנן" את מי שאינו עונה על הקריטריונים של "התאמה לחיי קהילה", או "התאמה למרקם החברתי-תרבותי" של היישוב, אף שאין לתושביהם כל ייחוד תרבותי או אחר שעשוי להצדיק את הסינון. אמנם, לשון החוק אוסרת על אפליה מחמת לאום, מעמד אישי, הורות והשקפה, אולם הקריטריונים העמומים של התאמה לחיי קהילה ולמרקם החברתי מאפשרים ליישובים לדחות אוכלוסיות "לא-רצויות" כגון ערבים, אנשים עם מוגבלות, מבוגרים, מזרחים, יוצאי אתיופיה, דתיים, משפחות חד-הוריות, בני זוג מאותו מין ועוד. עתירות נגד החוק, ובהן עתירת האגודה לזכויות האזרח, תלויות ועומדות בבג"ץ.⁴

מחקר שנערך לאחרונה⁵ מצא שהתושבים הוותיקים ביישובים הקהילתיים מפעילים מגוון מנגנונים סמויים וגלויים של הדרה ואפליה, שמרחיקים מועמדים "לא-רצויים" מהיישוב עוד קודם שהם זוכים להגיע לשלב ועדת הקבלה. בין היתר, הכוונה לשיחות סינון בלתי פורמליות שמתקיימות עם מועמדים, ולסינון מוקדם בהחלטה של "ועדת קליטה יישובית" – גוף לא-פורמלי, שכלל אינו מעוגן בחוק. עוד עולה מהמחקר כי המבחנים שנערכים במכוני האבחון (שהם תנאי הכרחי בתהליך הקבלה) עלולים להדיר אוכלוסיות מסוימות כגון אנשים עם קשיי זיכרון, קשיי למידה, דיסלקציה והיפראקטיביות, או מי ששפת אמם אינה עברית. מבין המרואיינים שהשתתפו במחקר היו שתיארו את דחייתם במונחים של אפליה אתנית, אפליה על רקע מצב משפחתי או אפליה על רקע של גיל. החוקרות מציינות כי ניכר מדברי המרואיינים והמרואיינות, ובכללם גם מי שלא ידעו להגדיר את הפגיעה בהם, כי היו לדחייה השפעות רגשיות חזקות.

נוסף על קיומן של ועדות הקבלה, "חוק ועדות קבלה" מתיר לכל יישוב להוסיף תנאי קבלה לתקנון האגודה השיתופית של היישוב. גם במנגנון זה משתמשים לעתים כדי להקצות קרקעות ביישוב באופן מפלה, גזעני ומדיר. כך למשל נעשה ביישוב החדש כרמית, המוקם ליד היישוב מיתר שבנגב, על קרקע ציבורית ובמימון נדיב מכספי ציבור: התקנון של האגודה השיתופית שמקימה את כרמית ביטא אפליה על רקע לאום, דת ומעמד משפחתי, ודרש שירות צבאי והיעדר עבר פלילי. בין היתר צוין בתקנון, שחור על גבי לבן, כי ליישוב יכולים להתקבל יהודים בלבד.⁶ יש לציין כי הגם שמדובר ביישוב שאמור לכלול 2,500 משפחות, רוכשי המגרשים בכרמית מתבקשים לעבור ועדת קבלה, אף ש"חוק ועדות הקבלה" מתיר את קיומן רק ביישובים קטנים, של עד 400 תושבים. בספטמבר 2013 עתרה האגודה לזכויות האזרח לבג"ץ בדרישה לעצור את שיווק המגרשים בכרמית בתנאים המפלים ולמנוע את המשך ההתניה של רכישת מגרש ביישוב בחברות באגודה השיתופית או בוועדת קבלה.⁷

³ חוק לתיקון פקודת האגודות השיתופיות (מס' 8), התשע"א-2011. לנוסח החוק ולעמדת האגודה לזכויות האזרח: <http://www.acri.org.il/he/?p=97>.

⁴ בג"ץ 2311/11 אורי סבת נ' הכנסת. את העתירה הגישה האגודה לזכויות האזרח יחד עם יוזמות קרן אברהם ותושבי יישובים קהילתיים מחבל משגב (קבוצת "עתיד משגב"). להרחבה ולכתבי בית דין: <http://www.acri.org.il/he/?p=12905>.

⁵ מתחת לרדאר: מנגנוני הדרה סמויים בהליכי מיון למגורים בישראל, ה"ש 2 לעיל.

⁶ סעיף 4.1 לתקנון: "יהודי אזרחי ישראלי או תושב קבע בישראל, השומר על ערכי היהדות". התקנון: <http://tinyurl.com/pr4e77g>. בכתבה שפורסמה בנושא הובאו תגובות האגודה השיתופית של כרמית והמועצה האזורית, ולפיהן בפועל הן לא עבדו לפי התקנון, ואיש לא נדחה בשל אי-התאמה לתקנון. בעקבות הפרסום הוסר התקנון מאתר האינטרנט של היישוב, וההרשמה אליו, שכבר נסגרה, נפתחה לשבוע נוסף. עופר פטרסבורג, לא מקובל, ידיעות אחרונות – 24 שעות, 9.9.2013.

⁷ בג"ץ 6320/13 האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' רשות מקרקעי ישראל. העתירה הוגשה באמצעות הקליניקה לזכויות אדם באוניברסיטת תל-אביב. לכתבי בית הדין: <http://www.acri.org.il/he/?p=28509>.

בינתיים תוקן התקנון ונמחקו ממנו חלק מהדרישות הפסולות, אך המדינה עומדת על כך שמותר לקיים ביישוב ועדת קבלה בשלב הראשון, חרף העובדה שהוא צפוי לגדול בשלבים הבאים.

דרך נוספת של אפליה היא להקצות או לשווק מתחם מגורים, המוקם על קרקע ציבורית ואמור לשרת את כלל הציבור, לקבוצת אוכלוסייה מסוימת בלבד, הנתפסת כ"איכותית" או מבוססת. כך למשל, החליטה הממשלה להנחות את רשות מקרקעי ישראל להקצות קרקע בירושלים בפטור ממכרז להקמת שכונה אקסקלוסיבית בעבור אנשי קבע המשרתים בכוחות הביטחון, אף שלא הוצג כל צורך צבאי להקצאה כזו.⁸ דוגמה נוספת היא מכרז בעיר נצרת, שבו נכלל תנאי של "שירות בכוחות הביטחון".⁹

גם אם האפליה וההדרה אינן מתבצעות באופן כה מפורש, הקצאת מגרשים "לכל המרבה במחיר" מאפשרת לרשויות לקדם שכונות הומוגניות לתושבים אמידים על קרקע ציבורית, בדרך שאינה מעניקה הזדמנות שווה לכלל תושבי העיר לממש את זכותם לדור. כך למשל קורה בשכונת עגימי ביפו, שם משווקת רשות מקרקעי ישראל לכלל המרבה במחיר את אחת מעתודות הקרקע האחרונות שנותרו בשכונה, בהתעלם ממצוקת הדיור החמורה של התושבים הוותיקים. בעתירה שהגישו תושבי השכונה נטען כי חוק רשות מקרקעי ישראל מחייב את הרשות להביא בחשבון מגוון רחב של שיקולים ציבוריים בעת שיווק מקרקעי המדינה, לרבות האפשרות לשווק קרקע לדיור ציבורי ולדיור בר השגה; כי חלה על הרשות לפעול על פי עקרון הצדק החלוקתי, שמשמעו כי פיתוח אזור מסוים לא יבוא על חשבונם של מי שגרים בו עשרות שנים, אלא יהיה למענם.¹⁰

אפליה בדיור נפוצה מאוד גם בקרב גורמים פרטיים בתחום הנדל"ן. ביוני 2013 נתן בית משפט השלום בחיפה תוקף של פסק דין להסדר בתביעה תקדימית נגד קבלן שהפלה רוכש ערבי. התביעה הוגשה בשם תושב עכו שניסה לרכוש יחידת דיור בפרויקט הנדל"ן "גרין פאלאס" של חברת משה חדיף בעכו, וסורב.¹¹ התביעה הוגשה על פי חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, התשס"א-2000, האוסר על גופים פרטיים שעיסוקם אספקת מוצר או שירות להפלות בין מקבלי השירות. בהסדר בין הצדדים נקבע כי החברה תשלם פיצוי בגובה 50,000 ש"ח לתובעות – עמותת אליאטר והאגודה לזכויות האזרח, לטובת פעילות למאבק באפליה. החברה הודיעה כי פעלה למנוע הישנות מקרה מעין זה, והצהירה כי אפליה מנוגדת למדיניותה. רשות מקרקעי ישראל נתבעה גם היא, משום שהפרויקט נבנה על קרקע ציבורית, ששווקה במכרז, ומחובתה לוודא כי יחידות הדיור אינן משווקות באופן מפלה. בעקבות ההליך החלה הרשות להוסיף למכרזיה סעיף שמאפשר למדינה לקנוס קבלנים שיפלו בין רוכשים בניגוד לחוק.

⁸ עתירה שהגישה האגודה לזכויות האזרח נגד ההחלטה תלויה ועומדת בבג"ץ, בג"ץ 314/13 האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' הממשלה. לכתבי בית הדין: <http://www.acri.org.il/he/?p=25362>.

⁹ עתירה שהגיש ארגון עדאלה בדרישה לבטל את התנאי נדחתה. **בית המשפט בנצרת דחה את עתירת עדאלה לביטול מכירת מגרשים ליוצאי כוחות הביטחון בלבד**, הודעה באתר עדאלה, 27.1.2013.

¹⁰ עת"מ 13-07-22361 דארנא – הוועדה העממית להגנה על הזכות לאדמה ולדיור ביפו בע"מ נ' רשות מקרקעי ישראל. העתירה הוגשה גם בשם האגודה לזכויות האזרח, עדאלה ובמקום – מתכננים למען זכויות תכנון, בשיתוף הקליניקה לזכויות אדם באוניברסיטת תל אביב. כתבי בית הדין באתר האגודה: <http://www.acri.org.il/he/?p=27888>. ראו גם: **לא למכירה יפו לכל המרבה במחיר!**, הטלוויזיה החברתית, 27.6.2013.

¹¹ תא"מ 12-12-1749 **הוארי נ' משה חדיף בנין והשקעות בע"מ**. התביעה הוגשה גם בשם האגודה לזכויות האזרח ועמותת אליאטר. את התובעים ייצג בהתנדבות עו"ד אדם פיש ממשרד עו"ד רחל בן ארי, אדם פיש ושות'. כתבי בית הדין באתר האגודה: <http://www.acri.org.il/he/?p=24770>.

אפליה בעבודה

"היו כמה בעלי חנויות, שלא בחלו להטיח בי בפנים: 'אתה חובש כיפה, לא מתאים לנו'. נפגעתי עד עמקי נשמת. האם בגלל הכיפה שלראשי, לא אצטיין בעבודה? וכי היא מונעת ממני לעשות מלאכתי נאמנה? נהפוך הוא".¹²

"לבני העדה האתיופית קשה מאוד להגיע אפילו לשלב ראיון העבודה [...] תראו למשל את השם שלי. הוא בעייתי ומוזר ולא ממש בא להכיר אותי כששומעים עליו".¹³

חוק שוויון ההזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-1988, אוסר על אפליה בקבלה לעבודה, בתנאי העבודה ובפיטורין מחמת שורה ארוכה של מאפיינים אישיים, ובהם מין, נטייה מינית, מעמד אישי, הורות, גיל, דת, לאום, ארץ מוצא, השקפה או שירות במילואים. אולם למרות החקיקה, וחרף המודעות הגוברת ותוכניות שונות לקידום ולעידוד השתלבות של קבוצות שונות בשוק התעסוקה,¹⁴ עדיין רווחת בישראל אפליה כלפי המשתייכים לקבוצות מיעוט ולקבוצות מודרות. מלבד הפגיעה בזכות להתפרנס, אפליה בעבודה גם פוגעת קשות בזכות לכבוד, בשל תחושתו של האדם המופלה כי הוא אינו נבחן על פי כישוריו האישיים, אלא נדחה עקב הסטריאוטיפים והדעות הקדומות המתקשרים לקבוצה שהוא משתייך אליה. המצב מוכר וידוע, ונביא כאן רק מדגם מקרב הנתונים הרבים שנאספו בנושא.

בסקר שערך לאחרונה משרד הכלכלה, השיבו 25% מכלל הנשאלים והנשאלות מחפשי העבודה שלא קיבלו אותם לעבודה מסיבה הקשורה להשתייכותם לקבוצות הבאות: נשים, אימהות לילדים קטנים, מבוגרים, ערבים, דתיים, מזרחים, עולים חדשים, משרתים במילואים או אנשים עם מוגבלות. 41% מהנשאלים חשו כי הם מופלים/ות לרעה במקום העבודה – ביחס הכללי, בשכר, בתנאים הנלווים או בקידום – בגלל השתייכותם הקבוצתית.¹⁵ בסקר נוסף של משרד הכלכלה נמצא כי מעסיקים הכי פחות רוצים להעסיק עובדים יוצאי אתיופיה, ערבים וחרדים.¹⁶

שיעור ההשתלבות של **אנשים עם מוגבלות חמורה** בשוק בעבודה נמוך במיוחד, ועומד על כ-40%, לעומת 76% בכלל האוכלוסייה.¹⁷ שיעור העסקים המעסיקים עובדים עם מוגבלות עומד על 5.4% בלבד, וכ-40% מקרב העובדים עם מוגבלות המשולבים בעסקים אלה הם עובדים בלתי

¹² שמעון ועקיני, חוזר בתשובה שמחפש עבודה, ב: משה כהן, ["יש לך כיפה? לא מתאים" - חרדי שרצה לעבוד מספר](#), בחדרי חרדים, 6.10.2013.

¹³ קנובש טללה-תגאיה, בעלת תואר ראשון שעובדת בחברת טבע, ב: שגית פסטמן, ["אנשים שואלים אותנו: יש בכלל אקדמאים אתיופים?"](#), כלכליסט, 10.10.2010.

¹⁴ כמה דוגמאות מהשנה האחרונה: [החלטת ממשלה 4193 – הגדלת שיעור ההשתתפות בכוח העבודה ושיעור התעסוקה לאנשים עם מוגבלות; לאחר עיכוב של חמש שנים, היום יאושרו בוועדה לקידום מעמד האישה התקנות לעידוד שילוב נשים בעבודה](#), הודעה באתר הכנסת, 9.9.2013; גיא קצוביץ', [בנט מקדם שוויון שכר בין נשים לגברים; "לא לקבל מצב כזה"](#), גלובס, 29.4.2013; דוד מרואני, [תוך שלושה חודשים יקום מרכז להשמת חרדים בשוק העבודה בעיר \[ירושלים\]](#), כל העיר, 16.8.2013; [משרד התמ"ת ומשרד האוצר משיקים תכנית חדשה לקידום תעסוקת חרדים בהשקעה של 70 מיליון ש"ח](#), הודעה באתר משרד הכלכלה (התמ"ת), 27.2.2013; יונתן אוריק, [משרד הכלכלה יקצה 500 מיליון שקלים לשילוב חרדים במעגל העבודה](#), אתר כיפה, 6.8.2013; רות שבח גטריידה, [הקמפיין להעסקת עובדים מהמגזר הערבי – ראוי](#), nrg-מעריב, 24.6.2012.

¹⁵ שוקי הנדלס, [תחושת אפליה של עובדים ושל מחפשי עבודה, וגיוון תעסוקתי במקומות עבודה](#), משרד התמ"ת ונציבות שוויון ההזדמנויות בעבודה, פברואר 2013.

¹⁶ בני פפרמן, [האם ועד כמה קיים גיוון תעסוקתי בישראל – ניתוח ממצאים מסקר מעסיקים](#), משרד התמ"ת, מרץ 2013.

¹⁷ נתוני נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות, [בהחלטת ממשלה 4193 – הגדלת שיעור ההשתתפות בכוח העבודה ושיעור התעסוקה לאנשים עם מוגבלות](#), ה"ש 14 לעיל. נתונים דומים מובאים ב: [אנשים עם מוגבלות בעשור האחרון – דיוקן נתונים סטטיסטי: מאפיינים סוציו דמוגרפיים ותעסוקתיים](#), משרד התמ"ת, פברואר 2011.

מקצועיים.¹⁸ בשנת 2009 עמד שכרם החודשי הממוצע של עובדים עם מוגבלות על 5,350 ש"ח, לעומת 7,100 ש"ח באוכלוסייה הכללית.¹⁹

על אף ההתקדמות שחלה בתחום בשנים האחרונות, עדיין קיימים **פערי שכר משמעותיים בין המינים** בישראל,²⁰ גם בשוק הפרטי וגם במגזר הציבורי.²¹ כ-41% מהנשים מועסקות בשישה משלחי יד נשיים מסורתיים המתאפיינים בשכר נמוך: הוראה, מזכירות, ניקיון ומטבח, טיפול, מכירות ופקידות.²² אימהות חד-הוריות ואימהות לילדים קטנים מתקשות למצוא תעסוקה, ומופלות גם על ידי שירות התעסוקה, שנכנע לתכתיבי המעסיקים.²³

בסקר שערכה לשכת הפרסום הממשלתית הצהירו 22% מהמעסיקים שהם מפלים מועמדים **ערבים** בתהליך הגיוס לעבודה. סקר שערך משרד הכלכלה מצביע על כך שכמעט שליש מהעובדים מעדיפים שלא ייקלטו ערבים במקום העבודה שלהם.²⁴ לאקדמאי ערבי קשה פי חמישה להשתלב בעבודה ההולמת את כישוריו, בהשוואה לאקדמאי יהודי עם אותם נתונים, ושכרו של אקדמאי ערבי יהיה נמוך בממוצע ב-35% בהשוואה לשכר של יהודי באותה משרה ובעל אותם כישורים והשכלה.²⁵ נמשך השימוש בקריטריון המפלה של שירות צבאי כתנאי לקבלה לעבודה,²⁶ והשנה אף קודמה הצעת חוק המבקשת לעגן העדפה למשרתים בצבא ביחס לשורה של משאבים ציבוריים מוגבלים, ובהם משרות בשירות המדינה.²⁷

פחות מ-15% מהאקדמאים **מוצא אתיופי** עובדים בתחום שהולם את כישוריהם;²⁸ ולמרות עלייה מתונה לאורך השנים,²⁹ אחוז העובדים ממוצא אתיופי בחברות הממשלתיות אינו עונה על דרישות החוק.³⁰

על פי מחקר שנערך באוניברסיטת בן-גוריון, הסיכוי של גברים **בגילים 55-59** למצוא עבודה עומד על 33%; הסיכוי של נשים בגילים 45-54 למצוא עבודה הוא 37%, ובגילים 55-59 הוא צונח ל-18%.³¹

¹⁸ הסקר נערך על ידי משרד הכלכלה בסוף 2011, בקרב מדגם מייצג של כ-780 עסקים. [סקר שהוצג בכנס הרביעי של המטה לשילוב אנשים עם מוגבלות בנושא מעסיקי עובדים עם מוגבלות: שיעור העסקים המעסיקים עובדים עם מוגבלות עומד על 5.4% בלבד!](#), הודעה באתר משרד הכלכלה, 20.3.2013.

¹⁹ דניז נאון ואח', [בעלי מוגבלות בגיל העבודה בישראל: שכיחות באוכלוסייה, מאפיינים ומצב תעסוקה](#), המוסד לביטוח לאומי ומאירס-גיוינט-מכון ברוקדייל, דצמבר 2012.

²⁰ לנתונים ראו: [לקט נתונים לרגל יום האישה הבין-לאומי](#), הודעה באתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 6.3.2013; עמדת נציבות שוויון ההזדמנויות בעבודה בתיק ס"ע 47986-07-10 ליה נאיודורף נ' כח עצמה שירותי אבטחה וסיוע בע"מ וחברת החשמל לישראל בע"מ, <http://tinyurl.com/ndak6yr>.

²¹ יעל חסון ונוגה דגן-בוזגלו, [פערי שכר בין נשים וגברים במגזר הציבורי](#), מרכז אדוה, פברואר 2013. הניתוח מבוסס על נתוני השכר לשנת 2011. ראו גם: אורלי אלמגור-לוטן, [פערי שכר בין גברים לנשים במגזר הציבורי: ממצאים מתוך דוח הממונה על השכר במשרד האוצר לשנת 2010](#), הכנסת – מרכז המחקר והמידע, נובמבר 2011.

²² [לקט נתונים לרגל יום האישה הבין-לאומי](#), ה"ש 20 לעיל.

²³ אלון שני, [אימהות חד הוריות מתקשות למצוא תעסוקה](#), mako-החדשות, 15.8.2013; חיים ריבלין, [לא רק המעסיקים: גם שירות התעסוקה מפלה לרעה אמהות לילדים קטנים](#), mako-החדשות, 1.9.2013.

²⁴ צאלה קוטלר, [אפליה בעבודה: שם המשפחה אשכנזי? סיכויי הקבלה מזנקים](#), גלובס, 27.7.2013. לעניין אפליית ערבים בשוק העבודה ראו למשל: טליה שטיינר, [שוברים אי-שוויון: התמודדות עם אפליית ערבים בשוק העבודה הישראלי](#), המכון לדמוקרטיה, מאי 2013; ערן ישיב וניצה (קלינר) קסיר, [שוק העבודה של ערביי ישראל: סקירת מאפיינים וחלופות למדיניות](#), אוניברסיטת תל אביב, יוני 2013.

²⁵ עינב בן יהודה, [שובר שוויון](#), גלובס, 10.9.2009.

²⁶ ראו למשל: [אפילו למשרות עובדי שינוע בנתב"ג נדרשים מועמדים עם "שירות צבאי"](#), הודעה באתר עדאלה, 29.4.2013; בשי"א (תי"א) 3863/09 [עבדולכרים קאדי נ' רכבת ישראל](#) (פס"ד מיום 6.9.2009).

²⁷ הצעת חוק זכויות התורמים למדינה, התשע"ג-2013. לנוסח הצעת החוק ולביקורת עליה ראו ה"ש 87 להלן.

²⁸ נתוני עמותת "עולים ביחד" – באנדליי וודליי, מובאים ב**שובר שוויון**, ה"ש 25 לעיל (נתוני 2009).

²⁹ הניה מרקוביץ, [ייצוג הולם לבני קהילת יוצאי אתיופיה בשירות המדינה – דוח לשנת 2011](#), נציבות שירות המדינה, 2012.

³⁰ תלם יהב ודני אדינו אבבה, [העדה החסרה, ידיעות אחרונות](#), 10.7.2013; צבי זרחיה, [לבני לתשעה שרים: "חברות באחריות משרדכם מפלות אתיופים ודרוזים"](#), TheMarker, 3.11.2013.

במחקר אחר, לאשכנזים היה סיכוי גדול יותר ב-34% להתקבל לריאיון עבודה מאשר למזרחים.³² על פי נתונים ראשוניים, כ-95% מהטרנסג'נדריות והטרנסג'נדרים בישראל מתקשים למצוא עבודה.³³ במחקר שנערך בקרב בוגרי הקריה האקדמית אונו, התברר כי בוגרים חרדים זומנו בממוצע לפחות ראיונות עבודה לעומת הבוגרים הלא-חרדים, ומשך זמן חיפוש העבודה שלהם היה ארוך יותר.³⁴ בסקר, השיבו 36.2% מהמעסיקים שלא יעסיקו **משרתי מילואים**.³⁵

כמה פסקי דין מהתקופה האחרונה מאירים היבטים שונים של האפליה בעבודה כלפי קבוצות שונות. יש לציין שרוב מקרי האפליה בעבודה אינם מגיעים לבתי המשפט, עקב הקושי להוכיח את האפליה ובשל חסמים אחרים העומדים בדרכם של עובדים לתבוע את זכויותיהם.³⁶

- באוגוסט 2013 קבע בית משפט לראשונה במפורש, כי גם מזרחים בישראל סובלים מאפליה בקבלה לעבודה. בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב-יפו קיבל את תביעתו של פרמדיק, שטען שלא זומן לריאיון עבודה בתעשייה האווירית בשל שמו המזרחי, ופסק לו פיצויים בסך 50,000 ש"ח.³⁷ על פי תיאור העובדות בפסק הדין, המעסיק שקיבל את קורות החיים של התובע התעלם מהן בזלזול, תוך שהוא מפטיר "מי זה הערס הזה?". כששלח התובע את קורות חייו בשנית ושינה בהן את שמו לשם שאינו מזרחי במובהק, הוא זומן לריאיון.

"אמנם כל החלטה שלא להעסיק אדם עשויה להיות מעליבה", נכתב בפסק הדין, "אך הפגיעה בכבוד מתעצמת משמעותית כאשר הסירוב לשקול מועמדות נובע מטעמי מוצא ואינו נעוץ בטעם רלוונטי כלשהו; הובהר כי יש בכך משום הטבעת אות קלון נוכח השייך הקבוצתי, כמו גם הפנמה של המשמעות השלילית שהחברה מייחסת להשתייכות הקבוצתית, תוך פגיעה חמורה בדימוי העצמי".

- בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב-יפו פסק פיצויים בסך 150,000 ש"ח למורה יוצאת חבר העמים שפוטרה מעבודתה במוסד חינוכי מוכר שאינו רשמי על רקע מוצאה.³⁸ המורה הועסקה בבית הספר בשל מוצאה ועל שום יכולתה "לגייס" תלמידים יוצאי חבר העמים, ופוטרה משחלה

³¹ מחקר שביצע אור ליבס מאוניברסיטת בן-גוריון, הובא ב: [אפליה בעבודה: שם המשפחה אשכנזי? סיכויי הקבלה מזנקים](#), ה"ש 24 לעיל.

³² הממצא הובא בעמדת נציבות שוויון ההזדמנויות בעבודה, כפי שמובאת בפסק הדין בתע"א (ת"א) 3816-09 [מישל מלכה נ' התעשייה האווירית לישראל בע"מ](#) (פס"ד מיום 2.8.2013). על אפליית מזרחים ראו גם [באפליה בעבודה: שם המשפחה אשכנזי? סיכויי הקבלה מזנקים](#), ה"ש 24 לעיל.

³³ דני זאק, [צעירה טרנסג'נדרית: "בביטוח הלאומי אמרו לי: 'לכי תעסקי בזנות'"](#), mako, 16.9.2013.

³⁴ מחקר שנערך ב-2011 במכון ירושלים. הובא ב: [אפליה בעבודה: שם המשפחה אשכנזי? סיכויי הקבלה מזנקים](#), ה"ש 24 לעיל.

³⁵ הובא ב: [אפליה בעבודה: שם המשפחה אשכנזי? סיכויי הקבלה מזנקים](#), ה"ש 24 לעיל.

³⁶ ראו למשל: "חרף החקיקה המתקדמת בתחום השוויון בתעסוקה, 'מן המפורסמות הוא כי בפני הטוענים לאפליה בעבודה ניצב קושי גדול להוכחת טענתם זו. קושי זה מבוסס, בין היתר, על מכשול ראייתי ועל פערי ידע מובנים בין עובד למעביד [...] אפליה בשלב הקבלה לעבודה היא הקשה ביותר להוכחה, שכן קל מאוד להסוותה." עמדת נציבות שוויון ההזדמנויות בעבודה, כפי שמובאת בפסק הדין בתע"א (ת"א) 3816-09 [מישל מלכה נ' התעשייה האווירית לישראל בע"מ](#), ה"ש 32 לעיל. וכן: "אפליה מחמת גיל, כמו גם אפליה מסיבות אחרות, הינה קשה להוכחה והעובד נתקל לא אחת בקושי לסתור את טענת המעביד כי לא עצם השתייכותו לקבוצה המופלית היא זו שהביאו להשכלתו בקבלה לעבודה או בפיטוריו. מקובלת עלינו עמדת הנציבות [נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה], לפיה לא אחת מתגוננים נתבעים בטענה שהעובד לא התקבל לעבודה או פוטר מטעמים אחרים, הגם שהסיבה האמיתית לכך היא השתייכותו הקבוצתית". תע"א (ת"א) 4592-10 [קורן נ' המכללה לחינוך גופני וספורט ע"ש זינמן](#) (פס"ד מיום 20.10.2013, פסקה 13 לפסק דינה של השופטת חנה טרכטינגוט).

³⁷ תע"א (ת"א) 3816-09 [מישל מלכה נ' התעשייה האווירית לישראל בע"מ](#), ה"ש 32 לעיל. את התובע ייצג תמורה – המרכז המשפטי למניעת אפליה. ראו גם: אילן ליאור, [פיצויים למועמד שלא התקבל לעבודה בתעשייה האווירית בשל מוצאו המזרחי](#), הארץ, 4.8.2013.

³⁸ תע"א (ת"א) 7757-09 [דינה פישר נ' מרכז להכשרה מקומית תיכונית ותורנית ממיסודה של הסתדרות הנוער הדתי העובד בישראל](#) (פס"ד מיום 27.1.2013) (דווח בפורטל זכויות האדם של המרכז האקדמי למשפט ועסקים).

ירידה במספר התלמידים ממוצא זה. בית המשפט קבע, שהסכמתו של עובד או של מועמד לעבודה ליחס שונה כלפיו מטעמים בלתי רלוונטיים הנעוצים בהשתייכותו הקבוצתית, אינה שוללת את האפשרות להכיר בהתנהגות זו כהתנהגות מפלה. נקבע שהעמותה המפעילה את בית הספר הפלתה את המורה בכך שפסלה כל אפשרות להתייחס לכישוריה כמורה, להבדיל מהשימוש ב"מותג" המוצא שלה, ופיטרה אותה משזה הפסיק להביא תועלת.

- בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב-יפו קיבל את תביעתה של בכירה ברשות המים שטענה כי לא קודמה בשל היותה אישה, בעוד גברים בתפקידים מקבילים קודמו וזכו לרמות שכר גבוהות יותר. נעמ"ת ושדולת הנשים, שהצטרפו לדיון כ"ידידות בית הדין", טענו כי נציבות שירות המדינה לא שקלה כלל את סוגיית הייצוג ההולם של נשים. בית המשפט קיבל כאמור את התביעה, וציין כי מבין 11 משרות בכירות ברשות המים רק שלוש מאוישות על ידי נשים, וכי הסמנכ"לים כולם גברים. בית המשפט קבע כי "האפליה ברשות המים זועקת לשמיים נוכח קידומים [כך במקור] של הגברים העובדים ברשות וקיפוחן של הנשים".³⁹
- בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב-יפו קיבל את תביעתו של עובד ממוצא אתיופי שהתפטר בשל הרעה בתנאי העסקתו: שכרו הופחת, וכשניסה לברר מדוע, אמר לו מעסיקו: "מי אתה, כושי, תלך הביתה". בית המשפט קבע כי לנוכח היחס המשפיל והמבזה שספג, אי אפשר היה לצפות שהתובע ימשיך בעבודתו, ופסק לו פיצויים בסך של כ-70,000 ש"ח.⁴⁰
- בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב-יפו קיבל תביעתו של צעיר ממוצא אתיופי שהוזמן לריאיון עבודה, אך לאחר שהגיע המעסיק הוא סירב לראיין אותו, בטענה שאין צורך בעובדים. לעומתו, חבריו של הצעיר, שאינם בני העדה האתיופית, זומנו לריאיון, ואחת מהם אף התקבלה לעבודה.⁴¹ בית המשפט התרשם כי אפלייתו של התובע לא נבעה ממדיניות מכוונת, גורפת ומודעת של מקום העבודה, אולם קבע שיש להתחשב גם באופן שבו מועמד המשתייך לקבוצה מופלה חווה את התנהלות המעביד. בית המשפט קבע כי החברה הנתבעת הפגינה יחס של אדישות וזלזול בנוגע לתחושת האפליה והקיפוח שהייתה עלולה להתעורר בלב כל מועמד סביר ממוצא אתיופי, ופסק לתובע פיצויים בסך 95,000 ש"ח.
- אדם לקוי שמיעה שלא התקבל לעבודה כבקר בתחבורה ציבורית הגיש תביעה לבית הדין האזורי לעבודה בתל אביב-יפו. בתביעה נטען כי החברה הפלתה את המועמד על רקע מוגבלותו בהחליטה שאינו מתאים לתפקיד בשל כך שהרכיב מכשיר שמיעה, בלי לבדוק כלל את כשירותו לתפקיד. במסגרת פשרה שקיבלה תוקף של פסק דין חויבה החברה לפצות את המועמד בסכום של 20,000 ש"ח.⁴²

³⁹ ס"ע 470003-12-11 שרה אלחנני נ' מדינת ישראל – הרשות הממשלתית למים ולביוב (פס"ד מיום 17.6.2013). את התובעת ייצגו עורכות הדין נאווה פינצ'וק-אלכסנדר ורעות פוקר-קפואנו.

⁴⁰ ס"ע (ת"א) 563-06-10 יוסף אווקה נ' בן עמי שאול גינן והשקיה בע"מ (פס"ד מיום 18.12.12) (דווח בפורטל זכויות האדם של המרכז האקדמי למשפט ועסקים).

⁴¹ תע"א (ת"א) 9690-09 אבבה יצחק נ' א.א. מוקד 101 בע"מ (פס"ד מיום 23.10.2012) (דווח בפורטל זכויות האדם של המרכז האקדמי למשפט ועסקים).

⁴² פס"ד מיום 6.2.2013. את התביעה הגישה הקליניקה לזכויות אנשים עם מוגבלות בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית בשם התובע ובשם ארגון בזכות – המרכז לזכויות אדם של אנשים עם מוגבלויות. דו"ח סיכום פעילות – נוסח מקוצר, שנה"ל תשע"ג, המרכז לחינוך משפטי קליני, הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים, יוני 2013. ראו גם: [חברות המעסיקים](#), הטלוויזיה החברתית, 19.2.2013.

- אדם עם מוגבלות שמיעה הופלה בתנאי עבודתו במשך שבע שנים, וקיבל שכר נמוך משכר מינימום, אך ורק בשל היותו אדם עם מוגבלות ואף שהמוגבלות לא הייתה רלוונטית בהקשר של ביצוע העבודה. בתביעה שהגיש לבית הדין האזורי לעבודה בחיפה הושג הסכם פשרה, והמעסיק חויב לפצותו בסך של 70,000 ש"ח.⁴³
- בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב-יפו קיבל את תביעתו של אדם שפוטר ביום השני לעבודתו לאחר שנודע שהוא נשא HIV, ושנמסרה לו גרסה שקרית באשר לסיבת הפיטורים. בית המשפט קבע שבנסיבות האמורות, הנטל להוכיח שהייתה הצדקה עניינית לפיטורי התובע, שאינה קשורה למצבו הבריאותי, הוא על החברה, וכי זו לא עמדה בתנאי זה. בית המשפט קבע שהנתבעת הפרה את חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, חוק שוויון הזדמנויות בעבודה ואת עקרון השוויון הכללי, ופסק לתובע פיצויים בסך של כ-42,000 ש"ח.⁴⁴

אפליה בשירותי בריאות: שר"פ

בימים אלה יושבת על המדוכה הוועדה לחיזוק מערכת הבריאות הציבורית בראשות שרת הבריאות יעל גרמן ("ועדת גרמן").⁴⁵ הוועדה עוסקת בעיקר ביחסים שבין מערכת הבריאות הפרטית לציבורית, ובין היתר בביטוחי הבריאות הפרטיים ובכוונה להפוך את בתי החולים הממשלתיים לתאגידיים עצמאיים. אחד הנושאים הגורליים המונחים לפתחה של הוועדה הוא השאלה אם להרחיב את השירות הרפואי הפרטי (השר"פ) לכלל בתי החולים הציבוריים בישראל.⁴⁶

שר"פ הוא שירות רפואי פרטי הפועל בתוך בית החולים הציבורי. השר"פ יכול לבוא לידי ביטוי בדרכים שונות. בין היתר, הוא מאפשר לחולה לבחור רופא מייעץ ורופא מנתח ולקצר תור לבדיקות ולניתוחים (שאינם דחופים) באמצעות תשלום או דרך ביטוח פרטי או הביטוח המשלים. שירותי השר"פ ניתנים בדרך כלל לאחר שעות העבודה הרגילות ובתוך בית החולים הציבורי. חוות דעת של היועץ המשפטי לממשלה משנת 2002 ופסק דין של בג"ץ משנת 2009 פסלו את השר"פ, ונאסר להפעילו בישראל, למעט בבתי החולים שבירושלים, ובראשם "הדסה", שבו מופעל שר"פ מאז שנות החמישים של המאה הקודמת.⁴⁷ שר"פ עתיד להיות מופעל גם בבית החולים החדש שיוקם באשדוד, ב-25% מנפח הפעילות.⁴⁸

⁴³ פס"ד מיום 28.5.2013. את העובד ייצגה הקליניקה לזכויות אנשים עם מוגבלות בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית. **דו"ח סיכום פעילות – נוסח מקוצר, שנה"ל תשע"ג**, ה"ש 42 לעיל.

⁴⁴ תע"א 5645-09 פלוני נ' אלמוני (פס"ד מיום 3.9.2012) (דווח בפורטל זכויות האדם של המרכז האקדמי למשפט ועסקים).

⁴⁵ רוני לינדר-גנץ, **ועדת גרמן החלה דינוניה: תעסוק גם בביטוח הפרטי ובתאגוד בתי חולים**, TheMarker, 20.6.2013.

⁴⁶ חשוב לציין שסוגיית השר"פ היא רק מרכיב אחד בהתדרדרותה של מערכת הבריאות הציבורית ובערבוב של הפרטי והציבורי בתוך המערכת, על כל ההשלכות השליליות שיש לתהליך זה על הזכות לבריאות ועל הזכות לשוויון. להרחבה ראו: **"צדק, שוויון ועזרה הדדית": חיזוק וביצור מערכת הבריאות הציבורית, הפרדתה מהפרטית, שינוי המשלים, כינון מסלול בחירה ציבורי חסכוני ויעיל** – נייר עמדה לוועדת גרמן, האגודה לזכויות האזרח ורופאים לזכויות אדם, יולי 2013.

⁴⁷ לרקע היסטורי ראו: לאה אחדות וגבי בן נון, **בין הציבורי לפרטי במערכת הבריאות בישראל: המקרה של שר"פ**, מכון ון ליר, אפריל 2012.

⁴⁸ באוגוסט 2012 דחה בג"ץ (מטעמים פרוצדוראליים) עתירה של האגודה לזכויות האזרח, רופאים לזכויות אדם ומרכז אדוה נגד הפעלת השר"פ באשדוד. בג"ץ 2114/12 **האגודה לזכויות האזרח בישראל נגד ממשלת ישראל** (פס"ד מיום 15.8.2013). כתבי בית הדין באתר האגודה: <http://www.acri.org.il/he/?p=20262>.

סוגיית השר"פ מצויה במחלוקת ציבורית ומקצועית ממושכת.⁴⁹ המצדדים בו טוענים, בין היתר, כי הרחבתו לכלל בתי החולים הציבוריים תאפשר לשמור על הרופאים הטובים במערכת הבריאות הציבורית ותמנע את עזיבתם לטובת המגזר הפרטי, וכן תאפשר ניצול טוב יותר של המשאבים ושל התשתיות הקיימים בבתי החולים, והגדלה של הכנסותיהם. המתנגדים טוענים, בין היתר, כי השר"פ מנוגד מהותית לעקרונות היסוד של שוויון, צדק ועזרה הדדית העומדים בבסיסו של חוק ביטוח בריאות ממלכתי, וכי הרחבתו תגדיל את ההוצאה הפרטית על שירותי בריאות בישראל, שכבר כיום היא מהגבוהות בעולם המערבי.

ארגוני זכויות אדם, ובהם האגודה לזכויות האזרח, מתמקדים מטבע הדברים בפגיעתו של השר"פ בזכות לשוויון בשירותי בריאות ובצדק חברתי.⁵⁰ אפליה באיכות שירותי הבריאות הניתנים לחולים שונים עלולה להעמיק את הפערים השוררים כבר כיום במצב הבריאות ובנגישות לשירותי בריאות מיטביים בין שכבות שונות באוכלוסייה.⁵¹ להלן תמצית הטענות:

- שר"פ בתוך בית החולים הציבורי הוא שימוש במשאב השייך לכלל הציבור לטובת חלק מהציבור בלבד. המתקנים הציבוריים של בית החולים, ובמידה רבה גם המומחיות הגבוהה של רופאי ישראל הבכירים, הושגו באמצעות התשתית הציבורית, ועל כן אין מקום להעניקם רק לחלק בחברה שיש ביכולתו לשלם.
- השר"פ יוצר בתוך מערכת הבריאות הציבורית שתי מערכות בריאות השונות משמעותית באיכותן – לעשירים ולעניים. ראשית, מי שהפרוטה מצויה בכיסו ויכול לבחור בשר"פ מקבל שירות טוב יותר ומהיר יותר; שנית, יש חשש שתשומת הלב של אנשי הרפואה שעובדים ביום במסגרת ציבורית ובערב בשר"פ, תוקדש ביתר שאת לאותם חולים "מועדפים" גם בעבודתם במסגרת הציבורית.
- קיצור תורים לאחד, משמעו הארכת תור לאחר: תומכי השר"פ מבטיחים הבטחה מעורפלת כי אפשר לפתח מערכות מתוחכמות, כך שקיצור תור שמטופל אחד קונה בכספו לא יפגע באחר המחכה באותו תור. אולם מובן כי לא ניתן לממש הבטחות מעין אלה, שכן מדובר במשאב מוגבל, ואינטרסים כלכליים יקנו העדפה למי שישלם יותר. תימוכין לעמדה זו נמצאו במחקר שפורסם לאחרונה, ובו נחשפו פערים חריגים בזמני ההמתנה לתור בבתי החולים "הדסה" ו"שערי צדק" בין המסלול הרגיל למסלול השר"פ.⁵² כך, נמצא כי ב"הדסה" נדרשו בממוצע 4.7 ימי המתנה כדי

⁴⁹ לתמצית הטענות בעד ונגד הרחבת השר"פ ראו: [בין הציבורי לפרטי במערכת הבריאות בישראל: המקרה של שר"פ](#), ה"ש 47 לעיל. עוד ראו למשל: עמדת מנכ"ל קופת חולים מאוחדת (נגד הרחבת השר"פ), ב: שאול אמסטרדמסקי, ["אסור להכניס את הרפואה הפרטית לבתי החולים"](#), כלכליסט, 22.7.2013; עמדת מנכ"ל שירותי בריאות כללית (נגד), ב: שאול אמסטרדמסקי ומיקי פלד, ["אם השר"פ ייכנס, מי שינהל את בתי החולים יהיו הרופאים"](#), כלכליסט, 4.8.2013; עמדת כלכלן הבריאות פרופ' קובי גלזר (בעד), ב: שאול אמסטרדמסקי, ["רפואה פרטית בבתי החולים תציל את הרפואה הציבורית"](#), כלכליסט, 5.7.2012; עמדת מנהלי בתי החולים הממשלתיים הגדולים – שיבא, איכילוב ורמב"ם – (בעד), ב: שרית רוזנבלום, [המצב: קריטי, ידיעות אחרונות – 7 ימים](#), 20.9.2013; עמדת מנהל מחלקת עיניים בעין כרם (נגד), ב: שאול אמסטרדמסקי, ["יש לנו מנתחים בהדסה ש-70% מפעילותם היא פרטית"](#), כלכליסט, 8.8.2013.

⁵⁰ להרחבה ראו: [סקנה מיידיית לבריאות: שירותי הרפואה הפרטית \(שר"פ\)](#), האגודה לזכויות האזרח, אפריל 2011.

⁵¹ על הפערים בשירותי בריאות ראו אתר [המטה הציבורי לשוויון בבריאות](#), שבו חברה האגודה לזכויות האזרח.

⁵² רוני לינדר-גנץ, [הרפואה הפרטית משתלטת על בתי החולים: תור במסלול הפרטי – 4 ימים; במסלול הציבורי –](#)

[חודשיים](#), TheMarker, 3.6.2013. בכתבה מציין אחד החוקרים כי יש להעריך את העובדה שהמחקר נערך על ידי סטודנטים ורופאים של בית החולים "הדסה" עצמו. כמו כן מובאת תגובת בית החולים ועל פיה "הנהלת הדסה גאה בחופש המחקרי שהיא מעניקה לעובדיה. עם זאת, ולמרות נתוני המחקר, המציאות בשטח שונה. [...] רק 20% מהפונים זוכים לקבל שירות באמצעות שר"פ. הרוב המכריע של החולים זוכה לשירות מעולה ללא כל תשלום ובמסגרת ציבורית בלבד". אולם בניגוד לנאמר בתגובה, לאחרונה התפרסמו נתונים שהעבירה הנהלת "הדסה" לוועדת גרמן, ומהם עולה כי

לקבל שירות בתשלום במרפאה פרטית במסגרת השר"פ, לעומת המתנה של 64 ימים במוצע לתור במרפאה הציבורית שבבית החולים – פי 13.5. בבית החולים "שערי צדק" היה הפער קטן יותר, אך עדיין ניכר – פי 4.8 (7.2 ימי המתנה במוצע בשר"פ, לעומת 34.4 ימים במסלול הציבורי). נתונים שמסר "שערי צדק" לוועדת גרמן הצביעו על פערים גדולים בזמן ההמתנה לניתוח, לבדיקה או לפגישת התייעצות אצל רופא מומחה בין המסלול הציבורי לשר"פ. באחת המחלקות עמד הפער על יותר מפי עשרה – 10.7 ימים באמצעות השר"פ לעומת 111.3 ימים במסלול הציבורי.⁵³

● **העמקת פערים בין תושבי הפריפריה למרכז:** מרבית בעלי היכולת הכלכלית מתגוררים במרכז הארץ, שם הם ינצלו את השר"פ, וסביר להניח שגם בעלי יכולת בפריפריה יעדיפו לנצל את השר"פ בבתי החולים שבמרכז. הדבר עלול לגרום לרופאים בכירים ולמתמחים מוכשרים להעדיף ביתר שאת להישאר באזור המרכז, וכך להעצים את הפערים הקיימים ממילא בין בתי החולים שבמרכז לאלה שבפריפריה.

● השר"פ מעודד **גביית תשלומים גבוהים מחולים תמורת שירותים שאמורים להיות ציבוריים לחלוטין**. כך למשל, פורסם לאחרונה כי הורים שילמו 20,000 ש"ח לפגייה בבית החולים "שערי צדק" בעד "השגחה מיוחדת" של מנהל המחלקה על בנם;⁵⁴ ברור כי מבחינה רפואית ואתית, מנהל המחלקה צריך להשגיח על כל הפגים שבפגייה, וההחלטה על מי להשגיח מיוחדת חייבת להיות פונקציה של צורך רפואי, ולא של תשלום מצד ההורים. דוגמה נוספת היא מסלול מהיר לביצוע בדיקות הכלולות בסל הבריאות, כגון MRI ו-CT, שמציעים בתי החולים "שיבא" ו"איכילוב" לבעלי ביטוח פרטי.⁵⁵

● התרחבות השר"פ כרוכה ללא הפרד בהתרחבות הביטוחים המשלימים: כבר היום, נתח מרכזי מההוצאות בביטוח המשלים מוקדשות לבחירת רופא יועץ ומנתח.⁵⁶ הגם שכ-80% מהאוכלוסייה בישראל מחזיקים בביטוח משלים, התפשטות המגמה של רכישת ביטוחים משלימים אינה הופכת את הרפואה לנגישה ולשוויונית יותר, אלא יוצרת רבדים שונים של ביטוח לשכבות שונות באוכלוסייה, ומשרישה את התחושה שהרפואה הפכה לשוק מסחרי.

בנייר עמדה שהגישו האגודה לזכויות האזרח ורופאים לזכויות אדם מציעים הארגונים חלופה לשר"פ, המבוססת על מודל הפועל בהצלחה בקנדה. המודל מבוסס על העסקת רופאים בהסכם "יום-מלא" ("פול-טיימר"), שמתנה עבודה בבית החולים הציבורי בהתחייבות להשקיע בו את כל שעות העבודה. בה בעת, מוצע לאפשר למטופלים לבחור רופא (מנתח או מומחה יועץ) במסגרת הציבורית וללא תוספת תשלום, באופן שיתגמל רופאים מבוקשים, תוך שמירה על שקיפות מלאה. חלופה זו תקדם מערכת רפואה שוויונית ושקופה יותר, תגדיל את חופש הבחירה של החולים

בשמונה מתוך 13 מחלקות היקף השירות הפרטי עולה על 20% – הרף המקסימלי שבית החולים קבע לעצמו. ראו: שאול אמסטרדמסקי, **28% מהניתוחים בבית החולים הדסה מתבצעים באופן פרטי**, כלכליסט, 22.9.2013.

⁵³ שאול אמסטרדמסקי, **7 חודשי המתנה לרופא במסלול הציבורי לעומת שבוע בפרטי**, כלכליסט, 23.10.2013.

⁵⁴ רוני לינדר-גנץ, **הורים שילמו למנהל פגייה בשערי צדק 20 אלף שקל תמורת השגחה מיוחדת**, TheMarker, 17.10.2013. ראו גם: **"אסור להכניס את הרפואה הפרטית לבתי החולים"**, הי"ש 49 לעיל.

⁵⁵ רוני לינדר-גנץ, **בדלת האחורית // שיבא ואיכילוב מציעים מסלול מהיר לבעלי ביטוח פרטי**, TheMarker, 23.10.2013. האגודה לזכויות האזרח פנתה בעניין לשרת הבריאות, למנכ"ל משרד הבריאות וליועץ המשפטי לממשלה,

<http://tinyurl.com/qejb3oj>

⁵⁶ ראו למשל: רוני לינדר-גנץ, **"רופא לא שואל איך אתה מרגיש אלא איזה ביטוח יש לך"**, הארץ, 16.4.2012.

ותשאיר מנתחים בכירים במערכת הציבורית, וזאת בלי לפגוע קשות בזכות לשוויון.⁵⁷ הצעת הארגונים מחייבת העלאה של מס הבריאות בשיעור של אחוז אחד, אך מוצע כי העלאה זו תחליף את הביטוחים המשלימים. משמעות הדבר היא כי הנטל על מרבית משקי הבית, המשתכרים שכן ממוצע ומטה, לא יוכבד אלא דווקא יוקל, שכן מס בריאות, בניגוד לביטוח המשלים, הוא פרוגרסיבי (משתנה בהתאם להכנסה).

פערים בתקצוב בתי הספר בין החינוך העברי לחינוך הערבי

למרות מגמה מתמשכת של צמצום הפערים בתקצוב של החינוך הערבי לעומת החינוך העברי,⁵⁸ פערים כאלה עדיין קיימים. הנתונים בנושא אינם מדויקים, עקב האופן המורכב שבו מתוקצבים בתי הספר בישראל ולנוכח מקורות התקצוב השונים (משרד החינוך, רשויות מקומיות, תשלומי הורים, תקציב עצמאי שמגייסים בתי הספר). על הבלבול מוסיפים חוסר שקיפות של תקציב משרד החינוך,⁵⁹ והעובדה שבישראל לא מתפרסמים נתונים תקציביים מלאים של כל בית ספר ובית ספר.⁶⁰ עם זאת, אפשר להתרשם כי בחלק גדול ממרכיבי התקצוב, התקציבים המושקעים בתלמידים הערבים נופלים מאלה המושקעים בתלמידים היהודים.

כך למשל, מניתוח של תקציב משרד החינוך לשנת 2012, שערך לאחרונה האתר TheMarker, עולה כי תלמיד תיכון יהודי בזרם הממלכתי תוקצב בממוצע ב-24.8 אלף ש"ח לשנה; תלמיד יהודי בתיכון ממלכתי-דתי – בכ-27 אלף ש"ח; ותלמיד תיכון ערבי תוקצב בכ-21.1 אלף ש"ח – כ-6,000 ש"ח פחות מתלמיד בתיכון ממלכתי-דתי. תלמיד בדווי תוקצב ב-21.4 אלף ש"ח, ותלמיד דרוזי – בכ-22 אלף ש"ח.⁶¹ כך למשל, תלמיד תיכון בנצרת תוקצב בכ-19 אלף ש"ח לשנה, ואילו בנצרת עילית – בכ-26 אלף ש"ח לשנה. תלמידי עפולה ודימונה תוקצבו ב-28 אלף ש"ח ובכ-26 אלף ש"ח לתלמיד בהתאמה; לעומתם, בטירה וברהט תוקצב כל תלמיד ב-17.5 אלף ש"ח. יש לציין שנתונים אלה מתייחסים לתקציב העיקרי שמעביר משרד החינוך לבתי הספר התיכוניים, ואינם כוללים תקציבים נוספים שמוקדשים למימון נושאים שמעבר לשעות ההוראה הבסיסיות בכיתות, ולפי משרד החינוך מחולקים באופן דיפרנציאלי לרשויות המוחלשות ולרשויות הערביות כדי להקטין פערים.⁶²

בישיבה של ועדת החינוך של הכנסת בנושא החינוך במגזר הערבי שנערכה ביולי 2013,⁶³ התייחסה מנכ"לית משרד החינוך, דלית שטאובר, לפערים בתקצוב, והבטיחה כי משרד החינוך פועל ליצירת שיטת תקצוב חדשה שתסגור את הפערים: "במגזר הערבי יש שיפור ב-3 השנים האחרונות ונכון להיום מדובר פה על תקן בסיס לא כולל חינוך מיוחד ותמריצי טיפוח. יש שיפור ובבסיס המגזר

⁵⁷ להרחבה ראו: "[צדק, שוויון ועזרה הדדית](#)" – נייר עמדה לוועדת גרמן, ה"ש 46 לעיל.

⁵⁸ ראו למשל: שאול אמסטרדמסקי, [איך מחלק משרד החינוך 44 מיליארד שקל בשנה?](#), כלכליסט, 3.7.2013.

⁵⁹ ראו למשל: שלמה סבירסקי נוגה דגן-בוזגלו, [אי שוויון ואי שקיפות: תקציב החינוך בישראל](#), מרכז אדווה, אפריל 2013; [איך מחלק משרד החינוך 44 מיליארד שקל בשנה?](#), ה"ש 58 לעיל.

⁶⁰ [מה גדול האי-שוויון התקציבי בין בתי הספר? איש אינו יודע](#), הודעה באתר מרכז אדווה, 13.8.2012.

⁶¹ ליאור דטל, [כמה כסף מקבל הילד שלכם ממשרד החינוך?](#), TheMarker, 18.7.2013. יש לציין כי גם התקצוב לתלמידות הסמינרים החרדים ולתלמידים חרדים בישיבות המלמדות לבגרות היה נמוך – 18.7 אלף ש"ח לתלמיד.

⁶² בתגובת משרד החינוך לכתבה נמסר בין היתר: "מערכות המידע הפועלות באתר המשרד מציינות נתונים חלקיים. בימים אלה פועל המשרד על גיבושה של מערכת שקיפות לציבור, שתכלול את כל נתוני המשרד. [...] כמו כן, מגבש המשרד בימים אלה סל דיפרנציאלי לתלמיד, שייתן, בין היתר, מענה ראוי לצמצום הפערים בין המגזרים השונים."

⁶³ [כמה כסף מקבל הילד שלכם ממשרד החינוך?](#), ה"ש 61 לעיל.
[פרוטוקול מס' 55 מישיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט](#), 10.7.2013.

הערבי הוא מתקצב יותר מהמגזרים האחרים, יותר מהמגזר היהודי. [...] הפער, אם יש פער, הוא נוצר מסלים כאלה ואחרים. שר החינוך אמר כבר בצורה מאוד ברורה ושקופה שהוא מכוון למקום של סל תלמיד ולתקצוב דיפרנציאלי לקראת השנה הבאה. המקום הזה יעשה שיפור גדול בה בהכרח במגזר הערבי וזה היעד שלו לקראת שנה הבאה. הצוותים עובדים על זה כרגע בהילוך מאוד מאוד גבוה. זו המטלה שלנו לשנה, לסיים. [...] יש שותפים רבים לדיון הזה, משרד החינוך, משרד האוצר, השלטון המקומי. הדיון יהיה שקוף. [...] עובדים בשקיפות, עובדים בשיתוף פעולה. המטרה היא מאוד מאוד ברורה, לשפר את מצבם של אלה שיש להם פחות".

כאמור, חלק מתקציב בתי הספר אינו תלוי באופן התקצוב של משרד החינוך אלא מקורו ברשויות המקומיות. באופן טבעי, רשויות מקומיות חזקות מסוגלות להשקיע בתלמידיהן יותר מאשר רשויות חלשות. מכיוון שרוב היישובים הערביים חלשים כלכלית, הדבר תורם להגדלת הפער שבין החינוך היהודי לערבי.⁶⁴ נוסף על כך, בתי ספר ביישובים מבוססים מנהיגים תוכניות לימוד ולימודי מגמה הממומנים מתשלומי הורים, והורים ביישובים מבוססים מסוגלים לממן בעבור ילדיהם גם שיעורים פרטיים, חוגים ולימודי העשרה. כל אלה מוסיפים על הפערים. גורם נוסף שבגיננו גדל הפער הוא מתן תגמול לבתי ספר לפי שיעורי הגיוס לצה"ל – קריטריון שאינו רלוונטי לבתי הספר הערביים, ואף אינו משקף את ה"חינוך לערכים" הראוי להינתן בבתי הספר.⁶⁵

לפערים שבין מערכת החינוך העברית לערבית, הבאים בסופו של דבר לידי ביטוי בפערים בהישגי התלמידים, תורמים גורמים רבים נוספים, שתקצר היריעה מלסקרם בדוח זה.⁶⁶ הם כוללים, בין היתר: מחסור בכיתות לימוד; מחסור בפסיכולוגים וביועצים חינוכיים;⁶⁷ בעיות בהכשרת המורים ובשיטות ההוראה;⁶⁸ בעיות בהסעות תלמידים לבתי הספר; ועוד. נושא שעורר השנה הדים וחלחל לתודעה הציבורית הוא המחסור במוסדות חינוך ששפת ההוראה בהם היא ערבית בכמה יישובים ששיעור ניכר מתושביהם הם ערבים – זאת בעקבות התנגדותו של ראש עיריית נצרת עילית, שמעון גפסו, להקמת בית ספר ערבי בעיר, בטענה שנצרת עילית היא "עיר יהודית".⁶⁹ בנצרת עילית חיים כ- 1,900 ילדים ובני נוער ערבים בגיל בית ספר, אך אין בעיר ולו מסגרת ציבורית-ממלכתית אחת המתאימה להם. בלית ברירה הם פונים למערכת החינוך הערבית שבנצרת, אולם זו אינה מסוגלת לתת מענה לכולם, ורבים מהם משתלבים בסופו של דבר במערכת החינוך הפרטית שבעיר, דבר הכרוך בעלויות כספיות ניכרות. היעדר שירותי חינוך ובתי ספר ממלכתיים בעבור התושבים הערבים של נצרת עילית, בדומה לאלה שמהם נהנים תושביה היהודים, פוגע בזכויותיהם של התושבים הערבים לחינוך ולשוויון.

⁶⁴ ראו למשל: **איך מחלק משרד החינוך 44 מיליארד שקל בשנה?!**, ה"ש 58 לעיל; שאול אמסטרדמסקי, **ההוצאה על תלמיד בתל אביב גבוהה פי שניים מבצפון**, כלכליסט, 20.10.2013.

⁶⁵ טלילה נשר, **פנייה לסער: תגמול בתי הספר לפי שיעור הגיוס – פסול**, הארץ, 30.1.2013; אור קשתי, **תגמולי שכר גדולים למורים בתיכונים דתיים, הרבה פחות למורים ערבים**, הארץ, 16.8.2013.

⁶⁶ כמה מאלה נדונו בישיבת ועדת החינוך של הכנסת ביולי 2013, **פרוטוקול מס' 55 מישיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט**, ה"ש 63 לעיל.

⁶⁷ ראו למשל: מריה רבינוביץ', **מחסור ביועצים ובפסיכולוגים חינוכיים במערכת החינוך**, הכנסת – מרכז המחקר והמידע, פברואר 2010.

⁶⁸ כך, למשל, על פי דוח של מרכז חיראק, "שיטות ההוראה בבתי הספר הערביים מתבססות יותר על שיטות הוראה מסורתיות, שינון והבנת טקסטים ברמה הבסיסית, ופחות על חשיבה ביקורתית וניתוח והסקת מסקנות". רגיא זעאתרה ומוחמד ח'לאילה, **דרך הייסורים: 14 חסמים בפני נגישות החברה הערבית-פלסטינית להשכלה הגבוהה בישראל, ו-10 המלצות להסרתם**, חיראק – מרכז לקידום השכלה גבוהה בחברה הערבית, יוני 2013.

⁶⁹ בתשובתו לפניית האגודה לזכויות האזרח בעניין התייחס גפסו לפנייה כ"פרובוקציה" ו"התגרות", וכתב, בין היתר: "נצרת עילית נוסדה על מנת ליהד את הגליל. זה יעודה בימים ההם וזה יעודה בזמן הזה". לפניית האגודה ותשובת ראש העירייה: **להקים בית ספר ערבי בנצרת עילית**, הודעה באתר האגודה, 25.7.2013. ראו גם: ירדן סקופ וגיקי חורי, **חרף התנגדות ראש העיר, משרד החינוך החליט להקים בית ספר ערבי בנצרת עילית**, הארץ, 25.7.2013.